

Krigsfanger brukt som levende minesveipere

Av MORTEN HOFSTAD

Minst 184 tyske krigsfanger omkom og 252 ble såret under arbeidet med å rydde minefelt i Norge sommeren 1945, viser norske militære kilder. Et mørkt kapittel i norsk krigshistorie er avdekket.

Årets Nobels fredspris belønner arbeidet for et verdensomspennende forbud mot landminer. Norge har gått i bresjen for avtalen som ble fremforhandlet i Oslo tidligere i høst. Men vårt eget minedrama fra krigens dager har hittil vært en bortimot ukjent historie.

Få kilder

Maidagene 1945 var okkupasjonens åk og redsler over, men ikke for de 4300 tyske krigsfangene som ble satt til minerydding.

Det finnes i dag svært lite skriftlig historisk dokumentasjon om dramaet som utspilte seg da landet skulle ryddes for landminer etter fredsslutningen i 1945.

Den beste kilden vi har kunnet finne er et radioforedrag fra 10. september 1945 på NRK, der major Bernhard Østerås i detalj redegjør for hvordan mineryddingen har blitt gjennomført, og om de store tapene av menneskeliv.

Britisk ansvar

Tyskerne hadde i okkupasjonstiden lagt ut 1,5 millioner landminer av mange typer over hele landet, både mot soldater og kjøretøyer.

Ryddingen ble foretatt av tyskerne selv under britisk ansvar, kontrollert av britiske og norske soldater. Ryddingen og kontrollen ble ledet av britiske og norske ingeniøroffiserer, forteller Østerås.

Arbeidet startet 15. mai og ble avsluttet i løpet av sep-

MINERYDDERE: Tyske soldater ble etter 2. verdenskrig brukt til å rydde miner i Norge. NTB-arkivfoto

tember. Okkupasjonsmakten var som regel nøye med å tegne kart over minefeltene. Dette gjorde ryddingen enklere, men i Troms og Finnmark var situasjonen annerledes. Da tyskerne trakk seg tilbake, med russerne i hælene, ble miner strødd ut mer eller mindre vilkårlig. Det er grunn til å tro at de fleste ulykkene forekom i søk etter slike miner. De tilfeldig etterlatte minene rammet også norske soldater og sivile i kampene før kapitulasjonen.

Framgangsmåte

4300 tyske krigsfanger ble satt til å rydde minefelt. Feltene ble først gjennomført ved hjelp av «prodding», tynne jernstenger som ble stukket i jorda. For å være sikre på at fangene hadde gjort skikkelig arbeid, ble fangene stilt opp skulder ved skulder og beordret til å gå gjennom minefeltene.

For å prøve effektiviteten av denne siste avsluttende kontrollen, ble i enkelte tilfeller - på forhånd - lagt ut skarpe miner i feltene uten at tyskerne kjente til det. Disse minene ble alltid funnet av tyskerne, forteller Østerås.

Den danske juristen og

historikeren Helge Hagemann ved Københavns Universitet har arbeidet i flere år med skriftlige kilder om mineryddingen i Danmark. På nyåret kommer han med en bok om saken.

- Dette var russisk rulett, sier Hagemann.

Prosedyrerne for minerydding ser ut til å være svært lik det som foregikk i Norge. Genevekonvensjonen av 1929 stiller en rekke vilkår for behandling av krigsfanger. Fanger skal blant annet ikke settes inn i farlig arbeid. Major Østerås gir et innblikk i hvordan tenkningen var fra norsk og alliert side om risikoen ved mineryddingen.

- De krav som har vært stilt til tyskerne med hensyn til å bevise at ryddingen var effektiv, har jo vært drastisk, noe også de store tap vi har hatt gir et tydelig bevis på. Men det var nødvendig. Her skulle om mulig ikke norske liv gå tapt, forteller major Østerås.

Ifølge Helge Hagemann ble 11 tyske generaler dømt til fengsel i Nürnbergprosessene, med hjemmel i krigsfangekonvensjonen, for å ha brukt russiske krigsfanger til minerydding.

(Norpress)